

92

ԱՅՍԱԿԱՆ ԽՍՀ _____
ՈՒՍԺՈՂԿՈՄԱՏ _____
ՄԵԾԱՀԱՍԱԿՆԵՐԻ ՌԻՍՈՒՅՍԱԿ
ՎԱՐՋՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

891.995
P-95

30 MAY 2011

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄՍՏ
ՄԵԾԱՀԱՍԱԿՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՎԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ

891.995
10-95

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

Պ Ա Տ Մ Վ Ա Ծ Ք Ն Ե Ր

★

Պ Ե Տ Ա Կ Ա Ն Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Զ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
Ֆ Ե Ր Է Վ Ա Ն _____ 1987

Ս Ո Ւ Տ Ա Ս Ա Ն Ը

Լինում է, չի լինում մի թագավոր: Ես թագավորն եր յերկրումը հայտնում ե.

«Ով ենպես սուտ ասի, վոր յես ասեմ՝ սուտ ե,—իմ թագավորության կեսը կտամ նրան»:

Գալիս է մի հովիվ: Ասում է.

— Թագավորն ապրած կենա, իմ հերը մի դադա- նակ ունեք, վոր եստեղից մեկնում եք, յերկնքում աստղերը խառնում:

— Կպատահի՛, — պատասխանում է թագավորը: — Իմ պապն ել մի չիրուխ ունեք, մի ծերը բերանին եք դնում, մյուս ծերը մեկնում, արեգակիցը վառում:

Ստախոսը գլուխը քորելով դուրս է գնում:

Գալիս է մի դերձակ: Ասում է.

— Ներողություն, թագավոր, յես վաղ պիտի տայի, ուշացա: Յերեկ շատ անձրեկ յեկավ, կայծակնե- րը տրաքեցին, յերկինքը պատովեց, գնացել էյի կար- կատելու:

— Հա՛, լավ ես արել, — ասում է թագավորը, — բայց լավ չեյիր կարկատել. ես առավոտ մի քիչ անձրեկ թափվեց:

Սա ել է դուրս գնում:

Ներս է մտնում մի աղքատ գյուղացի, կտար կռնա- տակին:

— Դո՞ւ ինչ ես ուզում, ա՛յ մարդ, — հարցնում է թագավորը:

— Ինձ մի կոտ վոսկի յես պարտ, յեկել կ'ունեմ:

36583-82

— Մի կոտ վոսկի՞, — զարմանում ե թագավորը: — Սուտ ես ասում, — յես քեզ վոսկի չեմ պարտ:

— Թե վոր սուտ եմ ասում, թագավորությանդ կեսը տուր:

— Չե՛, չե՛, ճշմարիտ ես ասում, — խոսքը փոխում ե թագավորը:

— Ճշմարիտ եմ ասում, մի կոտ վոսկին տուր:

ՍՈՒՏԼԻԿ ՎՈՐՍԿԱՆԸ

Հորս կնունքով, մորս ծնունդով, վեր կացանք միոր հինգ ու վեց հոգով, թրով-թվանքով վորսի գնացինք: Հաղին եր, Հյուզին եր, Չատին եր, Մատին եր, հերս եր, յես եյի, գնացինք վորսի...

Սարեր, ձորեր դուզ գնացինք, վորտեղ վորս կար՝ սուտ ու փուս գնացինք, վորտեղ ա՛հ եր՝ կուզ ու կուզ գնացինք...

Գնացի՛նք, գնացի՛նք, շատ թե քիչ, մին ել տեսնենք յերեք լիճ. յերկուսը ցամաք, մընի մեջ ել իսկի ջուր չկա: Մին ել, ըհը, մտիկ տանք, վոր ես անջուր լճում լողում են ճչում յերեք հատ սպիտակ բաղ, յերկուսը սատկած են, մինն ել կենդանի չի:

— Հյուզի՛, տո՛ւր հա, տո՛ւր:

Թե՛ թվանք չունեմ:

— Հաղի՛, տո՛ւր հա, տո՛ւր:

— Յես ել չունեմ:

— Չատի՞... Մատի՞...

— Մենք ել չունենք,

— Բա ի՞նչ անենք...

Հորս ձեռին կարճ ու յերկար, հաստ ու բարակ մի փետ կար. հերս առավ նշան դրեց, մին ել՝ տրա՛ք, վոր կրակեց... Նա կրակեց, յես զարկեցի. վոր զարկեցի՛ փովեց եսպես-ամեն թևը հինգ գազ ու կես...

— Հաղի, դանա՛կ...

Թե՛ դանակ չունեմ,

— Հյուզի, դու...

— Յես ել չունեմ:

— Չատի՞... Մատի՞...

— Մենք ել չունենք:

— Բա ի՞նչ անենք...

Հերս ել ունի, բերան չունի:

Ես անբերան դանակը քաշեցինք: Հաղին մորթեց, չկարաց. Հյուզին մորթեց, չկարաց. Չատին չկարաց, Մատին չկարաց, հերս ել չկարաց, յես քաշեցի մորթեցի:

Մորթեցի, վեր գցեցի. բաղ-մի ասիլ մի դոմեշ ասա: Հաղին շալակեց, չկարաց, Հյուզին շալակեց, չկարաց, Չատին չկարաց, Մատին չկարաց, հերս ել չկարաց, յես շալակեցի: Ծալակեցի, գնացինք:

Գնացինք, գնացինք, հասանք մի տեղ, մին ել տեսնենք յերեք գեղ, յերկուսի տեղն իսկի չի յերևում, մընումն ել իսկի չենլիկ չկա: Ես անչեն գեղում դես ման յեկանք, դեն ման յեկանք, մի տուն գըտանք, մեջը յերեք պառավ, յերկուսը մեռած, մընի բերնումն ել չունչ չկա:

— Տղերք, ասինք, յեկեք բաղով փլավ անենք:

Ես անչունչ պառավը գնաց դես ման յեկավ, դեն ման յեկավ, կես բրինձ գտավ, յերեք պղինձ, յերկուսը ծակ, մինն ել իսկի տակ չունի:

Չուրը լցրինք ես անտակ պղինձը, մեջը անինք բաղն ու բրինձը, անկրակ յեփեցինք: Յեփեց, յեփեց, միսն ու բրինձը գնացին, մնաց ջուրը:

Վորսից յեկած սոված մարդ՛իկ, վրա յեկանք, կերա՛նք, կերա՛նք. վոչ աչքներս բան տեսավ, վոչ բերաններս բան մտավ:

ԱՆԲԱՆ ՀՈՒՌԻՆ

Լինում ե չի լինում մի կնիկ: Ես կնիկը մի աղջիկ ե ունենում՝ անունը Հուրի: Մի ծուլ, անչնորհք աղջիկ: Որը մինչև իրիկուն պարապ-սարապ նստած:

Բանն ինչ կանեմ՝ կեղտոտ է,
Բամբակը կորիզոտ է:
Մաստակ պիտի, վոր ծամեմ,
Կրտերը տիտիկ անեմ,
Անցնողին մտիկ անեմ.
Ուտեմ, խմեմ,
Մըթնի, քընեմ:

Հարեվաններն անուներ դնում են Անբան Հուռի:
Ինչ մերն է՝ աղջկանը գովելով ման է գալի.— լիզրը
գզող, լիզրը մանող, համ խճճող, համ խճճող հա-
նող, ձեռող,—կարող, հուռնող—թխող, յեփող,—թափող,
մի խոսքով՝ հուռի—հրեղեն, մատները վոսկի:

Ես գովասանքը դնում մի յերիտասարդ վաճառա-
կանի աղանջն է ընկնում: Ես յերիտասարդ վաճառա-
կանն ասում ե՝ իմ ուղածն էլ հենց սա յե, վոր կա:
Գլխապատառ գալիս է Անբան Հուռնին ուզում է, հետը
պսակվում, տանում իրենց տունը: Մի քանի ժամա-
նակից յետը մի տասը—քսան բեռ բամբակ է անում
տալիս կնկանը, թե՛ յես դնում եմ հեռու տեղեր առու-
տուրի, դու յել ես բամբակը գլի, մանի, գամ տանեմ
ծախեմ, հարստանանք:

Անբան Հուռին է, իրեն համար մաստակ ծամելով
ման է գալիս: Մի որ էլ գետի ափովն անց կենալիս
լսում է, վոր գորտերը կռկռում են.

— Փեփե՛լ... Կեկե՛լ... Փեփե՛լ... Կեկե՛լ...

— Վո՛ւյ, աղջի Փեփե՛լ, Կեկե՛լ,— ձեն է տալիս ան-
բան Հուռին, վոր բամբակը բերեմ ձեզ տամ՝ կը-
ղզե՞ք...

— Իե՛ր, բե՛ր, բե՛ր...

Անբան Հուռին ուրախանում է: Գնում է բամբակը
կրում բերում, ածում գետը:

— Դե գզեցեք, մանեցեք: Մի քանի որից յետը կը-
գամ մանածը կտանեմ, վոր ծախենք:

Գնում է մի քանի որից յետ է գալի:

Գորտերն էլի կռկռում են.

— Փեփե՛լ-Կեկե՛լ... Փեփե՛լ-Կեկե՛լ...

— Ախջի Փե՛կեփե՛լ, Կե՛կե՛լ, դե մանածը բերեք:

Գորտերը շարունակում են կռկռալ, իսկ մանածը
չեն բերում:

Հուռին մին էլ վոր նայում է, աչքովն ընկնում է
գետի ափերին ու քարերին փաթաթված կանաչ մուռը:

— Վո՛ւյ,— ասում է,— քոռանամ յես, տե՛ս, համ
գզել ու մանել են, համ խալիչա յեն գործել իրենց
համար:

Ձեռքը ճակատին է դնում ձեն տալիս:

— Դե վոր խալիչա յեք գործել, մեր բամբակի
փողը բերեք:— Ձեն է տալի ու վոտը փոխում է, մտնում
ջուրը: Հանկարծ վոտը առնում է մի կոշտ բանի:
Հանում է տեսնում մի կտոր վոսկի: Փեփե՛լին ու Կե-
կե՛լին շնորհակալություն է անում, վոսկու կտորը փեչը
դնում, գալիս տուն: Մարդն էլ առուտուրի տեղիցն է
գալիս: Գալիս է տեսնում՝ իրենց թարեքին մի մեծ
վոսկու կտոր:

— Այ կնիկ, ես ի՞նչ վոսկի յե:

Թե՛ բա չես ասիլ բամբակը Փեփե՛լի ու Կեկե՛լի վրա
ծախեցի. բամբակի փողն է:

Մարդը վո՛նց է ուրախանում, ենպես էլ դուք
ուրախանաք: Ձոքանչին հրավիրում է, ընծաներ է
տալի, գովում է, շնորհակալություն է անում, վոր
եսպես խելոք, շնորհքով, աշխատասեր աղջիկ է մեծաց-
րել: Քեֆ է սարքում. նստում են քեֆի:

Ձոքանչը խորամանկ կին է լինում: Իմանում է,
թե բանը ինչպես է պատահել. վախենում է փեսեն էլ
աղջկանը գործ հանձնի, ու գաղտնիքը բացվի: Քեֆի
լավ ժամանակը մի բզեզ է ներս մտնում ու բրուռացնե-
լով պտավում սենյակում: Ես գոքանչը վեր է կենում
գլուխ է տալի բզեզին: Ասում է.

— Բարով յեկար, մորքուր ջան, վոնց ես. վորտեղ
ես, եսքան ժամանակ չես յերևում... Ախր քեզ ո՞վ էր
ասում եղքան բան անես, վոր եղ որն ընկնես...

Փեսեն մնում է զարմացած: Ասում է.

— Այ մեր, խելազարվեցի՞ր, քեզ ի՞նչ պատահեց.
Եդ բզեզին եղ ի՞նչ էս ասում— մորքո՞ւրս վորն է...

Ձոքանչը թե.— Այ վորդի, քեզանից ինչ թագցնեմ,

դու իմ վորդին ես: Չես ասիլ ես բզեզն իմ մորքուրն ե: Խեղճը շատ աշխատասեր կնիկ եր: Ամբողջ որն աշխատում եր, շատ աշխատելուց կուչ յեկավ, պատիկացավ, ենքան պատիկացավ, վոր դառավ բզեզ: Մեր ցեղն եսպես ե: Շատ աշխատասեր ենք:

Բայց աշխատելուց պիտտիկանում, բզեզ են դառնում:

Ես վոր փեսեն լսում ե, վախից քիչ ե մնում պռոշք ձաքի. են ե լինում վոր են, արգելում ե Հուռնին ձեռն ել բանի չտա, վոր մորքուրի նման բզեզ դառնա:

ԳԱԲՈ ԲԻՋՈՒ ՇԵՐԱՄԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յես ու Գաբո բիձեն անցնում եյինք Լոռու ձորով:

— Հե՛յ, տիրացու,— ձայն տվավ նա:

— Համմե:

— Հրամանքդ շատ: Յես տեսնում եմ, վոր ես մեր նոր ուսում առածները շատ աշխարհից դուրս մարդիկ են, դու սրան ի՞նչ կասես:

— Ինչո՞ւ, Գաբո բիձա:

— Նրա համար, վոր հենց գիտեն՝ ամեն բան իրենք են հասկանում: Իրենցից առաջ ել վոչ մարդիկ են յեղել, վոչ բան են հասկացել: Մին ել կտեսնես բռնեցին ու գլխիդ գելի ավետարան կարդացին— հա՛ ես ճանճ պահի՛ր, ես արբեչումի ճիճու պահի՛ր, եսպես մածունը շինի՛ր, եսպես ցանի՛ր, եսպես հնձի՛ր...

Տո՛, հեր որհնած, մի առաջ հարցրո՛ւ, տես՝ երբ բաները դրանք ել միտք են արել թե չե, նրանից յետը՝ թեկուզ ուշուց տուր:

— Յետո մի՞տք եք արել վոր, Գաբո բիձա:

— Ախպեր, այ, յես հիմի որինակի համար՝ միմն ասեմ, դու տես՝ մենք ել հացակեր մարդիկ ենք, բան ենք հասկանում թե՞ չե: Մի աշունք մեր Գավոն գնաց քաղաքը խոզ ծախելու: Մի ճանանչ մարդ արբեչումի ճիճվի սերմ եր տվել թե՛ տարեք ձեր տեղը առաջ բերեք: Ճամբա պահեցինք մինչև գարունըը բաց եղավ:

Գարունըը վոր բաց ելավ, վոնց վոր խրատ եր տվել՝ ես ճիճվի սերմը բերինք մեր խիզանի ծոցում դրինք, վոր տաքանան, դուրս գան: Դուրս յեկան ասեղի ծերի չափ մանր սև գաղեր: Տիրացո՛ւ:

— Համմե:

— Եդ ձեր ուսումնականները թե գիտեն — արբեչումի ճիճուն ի՞նչ կուտի:

— Թթան տերեվ:

— Ապրես, դրուստ ա: Գնացի ձորիցը մի շալակ թթան տերե բերի, կապեցի մենձ տան ամբարի վոտիցն ու ճիճուն վրեն ածի: Ինչքան մարդ եկավ նայելու, վոչ վոքի տուն չը թողինք՝ վոր աչքով չտան, ասինք՝ թող մի տեսնենք ինչ ա դուրս գալի: Այ տղա, եդ անտեր ճիճուները մի քանի որ կացան ու կոտորվեցին: Հիմի թե ասենք նրանի՞ց եր, վոր գոմ՛չի ձագը շատ եր մոտ կապած, վոտնատակ եր տալիս, թե նրանի՞ց եր, վոր հավերը տուն եյին թափում՝ կտցահարում. դե վո՞նց անենք: Հո չեյինք կարող հավերը կոտորել կամ ձագն սպանել: Թե ասենք անձրեիցն եր, վոր յերգիկովը ներս եր թափվում, մին ել մարդ միտք ա անում, թե բա քաղաքումն անձրե չի գալի՞... Մի խոսքով՝ բան գլուխ չեկավ: Տեսանք, վոր մեր յերկրումը արբեչումի ճիճուն աճում չի, բան չի դառնում: Դե, զարմանալու ի՞նչ կա վոր. եսպես յերկիր կա՝ հավք չի ապրում, եսպես յերկիր կա՝ ցորեն չի դուս գալի. ամեն աշխարհք մի տեսակ բնություն ունի. բայց ես մեր նոր ուսում առածները եսքանն ել չեն հասկանում:

ՆԵՍՈՅԻ ՔԱՐԱԲԱՂՆԻՍԸ

Կիրակոսը մրսել եր, անկողին եր ընկել, տանջվում եր տաքության մեջ: Հարեվանները հիվանդի շուրջը հավաքված ողեն լիքը զրույց եյին անում, չիբուխ քաշում:

— Տղե՛ք, սա վոր քրտնի վոչ, բան չի դառնալ,

եկեք սրան մի քարաբաղնիս անենք, — ծխի միջից առաջարկեց Նեսո բիձեն:

— Հա, եղ խելքս կտրեց, — հավանություն տվեց մի ուրիշը:

Դրան ել ուրիշ ճար չկա, — ձեն տվին ես ու են կողմից:

— Կիրակո՞ս...

— Հը՛:

— Ասում ենք քարաբաղնիս անենք, ի՞նչ ես ասում:

— Վախենում եմ... չդիմանամ...

— Տո, կդիմանաս, յերեսա հո չե՛ս:

— Դե... դուք գիտեք... ձե՛զ... մատաղ:

— Աղջի, պղինձը շուր լցրեք բերեք, մի փեչ ել քար բերեք կրակն ածենք տաքանան:

Պղինձը դրին կրակին, քարերն ածին կրակի մեջ ու նստոտեցին: Նեսո բիձեն սկսեց պատմել, թե քանի հոգի յեն ազատվել քարաբաղնիսով. Մատնանց Դանելը, Մաթոսանց Մինասը, Ծատուրանց Ստեփանը, Մաշկափորանց Միկոն — մինչև վոր շուրն յեփ յեկավ, քարերն ել կարմրեցին:

— Դե ժամանակն ա, վե՛ր կացեք:

— Տղեք, վախում եմ... — կանչեց հիվանդը:

— Դու սո՛ւս կաց: Աղջի, մի յերկու հաստ լեհեր բերեք, մի չորս ու հինգ ուժով տղեք ել եկեք եստեղ:

Շորերով փաթաթված յեռման ջրով լիքը պղինձն ու հիվանդին դրին իրար հետ, կարմրած քարերը լցրին ջրի մեջ. քարերը թշնացին, ամպի նման գոլորչին սկսեց քարձրանալ, շտապով վերմակները ծածկեցին ու չորս կողմից վրեն նստոտեցին:

— Վա՛յ, խեղդվեցի՛ր, — խուլ գոռում եր հիվանդը:

— Խեղդվիլ չես... տղեք պինդ նստեցեք: Գլուխն ու վոտները ամուր պահեցեք:

Հիվանդն ազաղակում եր, որհասական ջանքեր եր անում շարժվելու, բայց հինգ-վեց աժդահա տղամարդ վրեն նստած չեյին թողնում:

— Ո՛ւր ես գնում, — կանչում եյին ես ու են կողմից, վերևից սեղմում ու հրհռում:

— Հիմի թե չքրտնի՛:

Ու Նեսո բիձեն, հիվանդի վրեն նստած, չիբուխը բերանին շարունակում եր իր պատմությունը:

— Մի տարի ես մեր Աբգարն ել եսպես մրսել եր: Ղանթափու ծաղիկ բերին չայ շինեցին խմացրին, պրաչոկ բերին, շուր արին, տվին իրան, քացախ քսեցին, բան չի դառավ:

Ասի տղեք, բերեք յես դրան մի քարաբաղնիս անեմ: Թե՛ դե դու գիտես: Բերի մի թեժ կրակ արի, Գարան տատի պոռնկը կտորած պղինձը շուր լցրի վրեն դրի, քար հավաքեցի ածի շեղջը: Չուրն յեփ եկավ, քարը կարմրեց: Սա թե՛ վախում եմ: Ախր նա ել սրա նման մի լեղապատառ ոքմին ա:

— Ադա, ընչի՞ յես ասում, Աբգարը հո սրտոս մարդ ա:

— Վա՛յ է՛, նրա սրտոտը վո՞րն ա: Մի աշունք յես մի արջի բուն գտա: Եկա ասի Աբգար արջի բուն եմ գտել, արի գնանք արջին բնիցը հանենք: Գնացինք: Յես մի ձող վեր կալա ես արջի բունը խըրթխըրթորեցի: Մին ել հանկարծ են անտեր արջը դուրս յեկավ ու ինձ կալավ: Աբգար, քոմագ հա քոմագ: Ո՞վ կտա Աբգար — մին ել տեսնեմ հրեն փախած գնում ա: Արջի ձեռիցը մի կերպով պրծա եկա տուն: Ասում եմ, ադա, դու ես ի՞նչ արիր: Թե՛ եկա տուն, վոր թվանք բերեմ: Սուտ: Վախից փախավ:

— Են եյի ասում — հիմի սա կանգնել ա, թե Նեսո ջան վախենում եմ, ինձ քարաբաղնիս մի՛ անիլ:

Ականջ չդրինք, բերինք կեծացած քարերը յեփման ջուրը լցրինք ու հենց եսպես բուղը վեր ըլելով սրա հետ կոխեցինք տեղի տակը:

— Վա՛յ, մեռա հա, մեռա: Լսողն ո՞վ ա: Վրեն նստոտեցինք: Յես՝ եմ, ես մեր Ղուկասն ա, Փիլոն ա, Գարոն ա, Արութն ա: Հիմի սա տակիցը գոռում ա, վո՞նց ա գոռում... Ենքան գոռաց մինչև զինջացավ: Բաց արինք, տեսանք շուր ա կտրել: Են եր ու են, լափացավ տեղիցը վեր կանգնեց վողջ առողջ մարդ:

Նեսո բիձու պատմությունը վոր վերջացավ, վեր

կացան վերմակը յետ քաշեցին: Գոլորչին ողեն բռնեց: Բայց Կիրակոսը...

— Կիրակոս:

Ժաժ չի գալի:

— Կիրակոս...

Պատասխան չի տալիս:

— Կիրակոս՝— ձեն տվին, շարժեցին, քաշքշեցին, Կիրակոս չկա:

— Ա՛յ տղա, ես վո՞նց ելավ,— մոլորված արտասանեց Նեսոն: Մյուսները լուռ ելին:

— Վա՛յ, տունս քանդվե՛ց... Ծղրտաց Կիրակոսի կինը: Իրար հրհրելով տղեքը դուրս եկան կառուրը: Ու մինչդեռ ներքև Կիրակոսի կինը սուգ եր անում, կտերը արեվում նստոտած տղեքը պատմում էլին, թե քանի քանի հոգի յեն խեղդվել քարաբաղնիսից. Հանրսանց Հարոնը, Մելքոնանց Վանեսը, Հախվերդոնց Աղեն, Շիմալանց Շամիրը... վո՞ր մի՞նն ասես:

— Տո՛ղե ճակատի գիր ա ելի, հո նրան ել Նեսոն չի խեղդել:

Նեսոն լուռ, գլուխը կախ արած լսում եր ու չի բուխ եր քաշում:

ՏԵՐՆ ՈՒ ԾԱՌԱՆ

Աստված բարի տա ձեզ ել, յերկու ախպորն ել: Լինում են չեն լինում յերկու աղքատ ախպեր են լինում: Մտածում են ինչ անեն, վոնց անեն, վոր իրենց տունը պահեն: Վճռում են փոքրը տանը մնա, մեծը գնա մի ունեվորի ծառա մտնի, ոռճիկ ստանա զրկի տուն:

Եսպես ել մեծը վեր ե կենում գնում մի հարուստի մոտ ծառա մտնում:

Ժամանակ նշանակում են մինչև մին ել դարնան կրկվի ձեն ածելը: Ես հարուստը մի չլսված պայման ե գնում ծառային: Ասում ե «մինչև են ժամանակը թե դու բարկանաս— դու հազար մանեթի տուգանք տա ինձ, թե յես բարկանամ— յես տամ»:

— Յես վոր հազար մանեթ չունեմ վո՞րաեղից տամ,— ասում ե ծառան:

— Բան չկա, փոխարենն ինձ տասը տարի ձրի կծառայես:

Տղեն մին վախենում ե ես տարորինակ պայմանից, մին ել մտածում ե, թե ինչ պետք ե պատահի: Ինչ ուզում են անեն, յես եմ ու չեմ բարկանալ, պրծանք գնաց: Իսկ թե իրենք կբարկանան, թող իրենք ել տուժեն իրենց դրած պայմանով:

Ասում ե լավ. համաձայնում ե:

Պայմանը կապում են ու մտնում ե ծառայության:

Մյուս ուրը տերը վեր ե կացնում ծառային զրկում ե արտը հնձելու:

— Գնա, ասում ե, քանի լուս—լուս ե հնձի, վոր մութն ընկնի կգաս:

— Ծառան գնում ե ամբողջ ուրը հնձում, իրիկունը հոգնած գալիս ե տուն: Տերը հարցնում ե.

— Եդ ո՞ւր յեկար:

— Դե արևը մեր մտավ յես ել յեկա:

— Ձե, եղպես չի: Յես քեզ ասել եմ՝ քանի լուս ե պետք ե հնձես: Արևը մեր մտավ, բայց տես նրա ախպեր լուսնյակը դուրս յեկավ: Սա ինչ պակաս ե լուս տալի...

— Եդ վո՞նց կլինի... զարմանում ե ծառան:

— Հ՞ը, դու արդեն բարկանո՞ւմ ես— հարցնում ե տերը:

— Ձե՛, չեմ բարկանում... յես միայն ասում ելի՞ հոգնած եմ... Մի քիչ հանգստանամ... կզկզում ե վախեցած ծառան ու գնում ե նորից հնձելու:

Հնձում ե, հնձում, մինչև լուսնյակը մեր ե մըտնում: Բայց լուսնյակը մեր ե մտնում թե չե, դարձյալ արեգակն ե դուրս գալի: Ծառան ուժասպառ արտում վեր ե ընկնում:

— Վա՛յ, քու արտն ել հարամ ըլի, քու հացն ել, քու տված ոռճիկն ել... սկսում ե հայհոյել հուսահատված:

— Հը՞, դու բարկանո՞ւմ ես,— կանգնում ե գլխին հարուստը: Յերը վոր բարկանում ես, մեր պայմանը

պայման ե: Ել չասես թե քեզ հետ առանց իրավունքի վարվեցին:

Ու պայմանի ուժով ստիպում ե, ծառան կամ հազար մանեթ տուգանք տա, կամ տասը տարի ձրի ծառայի:

Ծառան մնում ե կրակի մեջ: Հազար մանեթ չուներ, թե տար հոգին ազատ աներ, տասը տարի ել ես տեսակ մարդու ծառայելն անկարելի բան եր: Միտք ե անում, չիտք, վերջը հազար մանեթի պարտամուրհակ ե տալի հարուստին, դառն ու դատարկ վերադառնում տուն:

— Հը՛, ի՞նչ արիր,—հարցնում ե փոքր ախպերը: Ու մեծ ախպերը նստում ե, գլուխն եկածը պատմում, ինչպես վոր պատահել եր:

— Բան չկա,—ասում ե փոքրը, դարդ մի անի դու տանը կաց հիմի յել յես գնամ:

Վեր ե կենում հիմի ել փոքր ախպերն ե գնում ծառա մտնում է՛լ նույն հարուստի մոտ:

Հարուստը դարձյալ ժամանակը վորոչում ե մինչև գարնան կրկվի ձեն ածելը, ու պայման ե դնում, վոր յեթե ծառան բարկանա, հազար մանեթ տուգանք տա, կամ տասը տարի ձրի ծառայի, թե ինքը բարկանա, հազար մանեթ տա ու են որից ել ծառան ազատ ե:

— Չե՛, եդ քիչ ե,—հակառակում ե տղեն: Թե դու բարկանաս, դու ինձ յերկու հազար մանեթ տաս, թե յես բարկանամ, յես քեզ յերկու հազար մանեթ տամ կամ քսան տարի ձրի ծառայեմ:

— Լա՛վ,—ուրախանում ե հարուստը: Պայման կապում են, ու այժմ ել փոքր ախպերն ե մտնում ծառայության:

Առավոտը լուսանում ե, ես ծառան վեր չի կենում անդիցը: Տերը դուրս ե գնում, տուն ե գալիս, ես ծառան դեռ քնած ե:

— Ա՛յ տղա դե վեր կաց ե, որը ճաչ դառավ:

— Հը՞, բարկանում ես դու... գլուխը վեր ե քաշում ծառան:

— Չե՛, չեմ բարկանում,—վախեցած պատասխա-

նում ե տերը. միայն ասում եմ՝ պետք ե արտը գնանք հնձելու:

— Հա, վոր եդ ես ասում վոչինչ, կգնանք, ինչ ես վռազու՞:

Վերջապես ծառան վեր ե կենում, սկսում ե տրեխները հագնել: Տերը դուրս ե գնում, ներս ե գալիս, սա դեռ տրեխները հագնում ե:

— Ա՛յ տղա, դե շուտ արա, հագի յե...

— Հը՛, հո չե՞ս բարկանում:

— Չե՛, ո՞վ ե բարկանում, յես միայն ուզում եյի ասել՝ ուշանում ենք...

— Հա՛, եդ ուրիշ բան ե. թե չե՛ պայմանը պայման ե:

Մինչև ծառան տրեխները հագնում ե, մինչև արտն են գնում, ճաչ ե դառնում:

— Ել ինչ հնձելու ժամանակ ե,—ասում ե ծառան,—տեսնում ես ամենքն ել ճաչում են, մենք ել մեր ճաչն ուտենք՝ հետո:

Նստում են ճաչն ուտում: Ճաչից հետո ել ասում ե՝ «մշակ մարդիկ ենք, պետք ե մի քիչ քնենք, հանգրտանանք» թե չե՞»: Գլուխը կոխում ե խոտերի մեջն ու քնում մինչև իրիկուն:

— Տո՛, վեր կաց է՛, մթնեց է՛, ուրիշները հնձեցին, մեր արտը մնաց... Վա՛յ քու դեսը դրկողի վիզը կտարի, վա՛յ քու կերածն ել հարամ ըլի, քու արածն ել... Ես ինչ կրակի մեջ ընկա...—սկսում ե գոգոռալ հուսահատված տերը:

— Հը՞, չլինի՞ թե բարկանում ես,—գլուխը վեր ե քաշում ծառան:

— Չե՛, ո՞վ ե բարկանում, յես են եյի ասում թե՛ մթնել ե, տուն գնալու ժամանակն ա:

— Հա՛, եդ ուրիշ բան ե, գնանք, թե չե՛ հո մեր պայմանը գիտես, վա՛յ նրա մեղքը, ով բարկացավ:

Գալիս են տուն: Տեսնում են հյուր ե յեկել:

Ծառային դրկում են թե՛ գնա վչխար մորթի:

— Վո՞րը:

— Վորը կպատահի:

Ծառան գնում է: Մի քիչ հետո լուր են բերում հարուստին, թե՛ հասի, վոր քու ծառան ամբողջ հոտդ կոտորեց: Ես հարուստը վագում ե, տեսնում ե՛՝ ճիշտ վոր, ինչ վոչխար ունի, բոլորը ծառան մորթել է: Գըլ-խին տալիս ե, գոռում:

— Ես ի՞նչ ես արել, ա՛յ անաստված, քու տունը քանդվի, ինչ իմ տունը քանդեցիր...

— Դու ասիր՝ վոր վոչխարը պատահի մորթի, յես ել յեկա, բոլորը պատահեցին բոլորը մորթեցի—ուրիշ ավել պահաս ի՞նչ եմ արել,—հանգիստ պատասխանում է ծառան, բայց կարծեմ դու բարկանում ես...

— Չե՛, բարկանում չեմ, միայն ամսոսս գալիս ե, վոր եսքան ապրանք փչացավ...

— Լա՛վ, վոր բարկանում չես, ե՛լ կծառայես:

Հարուստը մտածում է՝ ինչ անի, վոնց անի, վոր ես ծառայիցն ազատվի: Պայման ե կապել մինչև մին ել գարնան կկվի ձեն ածելը, այնինչ դեռ նոր են մտել ձմեռը, դեռ վո՞րտեղ են գարունն ու կկուն:

Միտք ե անում միտք, մի հնար ե մտածում: Կնոջը տանում ե անտառում մի ծառի վեր հանում ու պատվիրում, վոր «կուկու» կանչի: Ինքը գալիս ե ծառային տանում թե՛ արի գնանք անտառը վորսի: Հենց անտառն են մտնում թե չե, կինը ծառի վրայից կանչում է,—«կուկու, կուկու»...

— Ըհը՛, աչքդ լույս,—ասում ե ծառային տերը. կկուն կանչեց, ժամանակդ լրացավ...

Տղեն գլխի յե ընկնում տիրոջ խորամանկությունը:

— Չե՛, ասում ե, ով է լսել, վոր տարու ես յեղանակին, ձմեռվա կեսին, կկուն ձեն ածի, վոր սա ձեն ե ածում: Յես պետք ե կրկվին սպանեմ, սա ինչ կկույե...

Ասում ե ու հրացանը քաշում դեպի ծառը:

Տերը գոռալով ընկնում ե առաջը.

— Վա՛յ չգարկես, աստծու սիրուն... սե լինի քու

պատահելու որը, ես ինչ փորձանք եր, վոր յես ընկա մեջը...

— Հը՞, չլինի՞ թե բարկանում ես...

— Հա՛, ախպեր, հերիք եր. արի՛ ինչ տուգանք տալու յեմ տամ, քեզանից ազատվեմ, իմ դրած պայմանն ե—յես ել պետք ե տուժեմ: Հիմի նոր եմ հասկանում են հին խոսքը՝ թե «մարդ ինչ անի, իրեն կանի»:

Եսպես հարուստը խելոքանում ե, իսկ փոքր ախպերը մեծ ախպոր տված պարտքի թուղթը պատռում ե, հազար մանեթ տուգանքն ել առնում ու վերադառնում տուն:

36583-62

Գատ. խմբագիր՝ Ս. Դավթյան
Տեխ. խմբագիր՝ Լ. Ոհանյան
Սրբագրիչ՝ Ա. Արզաճանյան

Հրատ. 4043, գլավ. լիազոր Կ—4526, պատվ. 420, տիրաժ 5000
Հանձնված է արտադրության 10 մարտի, 1937 թ.
Ստորագրված է տպելու 20 մայիսի, 1937 թ.
Թուղթ 62×94 տպագրական $1\frac{1}{8}$ մամուլ. 1 մամուլում 33280 նիշ-
հեղինակային $\frac{3}{4}$ մամուլ.

Պետհրատի տպարան, Յերևան, Լենինի 65

« Ազգային գրադարան »

NL0402099

295

9114

ԳԻՆԸ 25 Կ.

1
2

ՕՎ. ԿՄԱՆՅԱՆ
ՐԱՏՏԱԿԱԶՅԻ

Երևան, Արմ. ՍՍՐ, Երևան, 1987 թ.